

Inleiding

Vijf jaar na de première en de vele succesvolle tournees van GhostTrack komt LeineRoebana in het jaar van haar 25 jarige jubileum met een nieuwe internationale samenwerking: de DansOpera LIGHT. Stonden in GhostTrack traditie en moderniteit, zang en dans, oost en west, eenvoud en complexiteit, gamelan en elektronica op het podium respectvol naast elkaar, in LIGHT zijn het elementen die opgaan in een nieuwe, grens overstijgende, eigentijdse theatervorm. Samen met het gouden team van GhostTrack, waaronder componist Iwan Gunawan, en aangevuld met twee operazangeressen gaan Andrea Leine en Harijono Roebana op zoek naar de dansende zanger en de zingende danser. Zij laten zich hierin inspireren door eenheid van dans, zang en muziek in de Indonesische traditie. Thema is de val van de kosmopoliet die ten onder gaat in een kakafonie van culturen. De komst van zijn opvolger die zonder te denken over vermenging, samenvoeging of dialoog accepteert dat de wereld zijn thuis is, moet verlossing brengen door een nieuwe harmonie te creëren uit die kakafonie.

Motivatie Project en Samenwerking

Artistieke Motivatie

Andrea Leine en Harijono Roebana hebben zichzelf als choreografenduo in hun rijke, gestage ontwikkeling een aantal malen opnieuw uitgevonden. In de beginjaren van het gezelschap lag de nadruk op het creëren van een hedendaagse dansaal, geïnspireerd door en als reflectie op ontwikkelingen in wetenschap en technologie. In de jaren erna kreeg dans steeds meer nadruk als een podium voor ontmoeting: tussen kunstenaars en publiek van verschillende disciplines, stromingen, leeftijd, cultuur et cetera: de historiciteit van de podiumkunstenaar werd onderdeel van het concept van de voorstelling. Voorstellingen volgden met danskunstenaars van alle leeftijden en achtergronden en muziek uit alle windstreken en tijdperken, live uitgevoerd en vaak met composities in opdracht.

Waarom is de samenwerking met Indonesische podiumkunstenaars zo essentieel voor alle betrokkenen? Zes redenen in willekeurige volgorde.

1. Het team van GhostTrack is een gouden team.

Een sleutelwerk is GhostTrack (2011), een internationaal samenwerkingsproject van Nederlandse en Indonesische podiumkunstenaars. Dankzij een gefaseerd proces kwamen de artistieke tegenpolen nader tot elkaar, ontstond een creatief proces dat werd gekleurd door grote betrokkenheid, synergie en bovenal generositeit. Een proces ook dat alle betrokkenen nog vele jaren later een creatieve impuls geeft.

De Indonesische dansers raakten na GhostTrack zeer geïnspireerd door onze manier van werken en ontwikkelden allerlei eigen varianten en nieuwe ideeën. Omgekeerd bevat onze dans sindsdien onbewust elementen van het Indonesisch avontuur.

Verdieping en uitwerking van onze samenwerking is wederzijds een lang gekoesterde wens. De ervaring en het vertrouwen dat het team heeft opgebouwd met GhostTrack is een uitstekend uitgangspunt voor het avontuur dat LIGHT wil zijn.

2. De samenwerking heeft maatschappelijke relevantie

De samenwerking tussen LeineRoebana en de Indonesiërs is niet alleen voor de artistiek betrokkenen van intrinsiek belang, maar ook voor een brede gemeenschap van cultuurliefhebbers, waarvan bijvoorbeeld de Indische Nederlanders voor het eerst naar hedendaagse dans kwamen kijken. En voor wiens kinderen en kleinkinderen de problematiek van hun ouders juist invoelbaar wordt omdat GhostTrack een hedendaags werk is. GhostTrack werd zowel in Nederland als in Indonesië met veel lof ontvangen. In Indonesië zagen professionals de voorstelling zelfs als nieuwe standaard voor interculturele samenwerking. Voorstellingen van LeineRoebana worden met regelmaat ingezet bij behandeling van maatschappelijke kwesties, zoals ziekte (172 Suggesties aan een Lichaam, 2010) of ouder worden (For All We Know, 2014). Samenwerking tussen culturen in GhostTrack leverde aanknopingspunten voor de politieke discussie over het verlies aan identiteit, maar ook voor filosofische kwesties.

Geen artistieke motivatie, maar wel opvallend en stimulerend en een blijk dat er iets bijzonders met GhostTrack aan de hand is, is het feit dat we er productioneel en financieel in slaagden (en slagen-GhostTrack speelt in het najaar weer in Singapore en Duitsland) om deze complexe voorstelling, ondanks de hoge dagkosten, vele jaren op het repertoire te houden en elk jaar te hernemen zonder een beroep te hoeven doen op extra subsidie. Europese theaters en festivals die de voorstelling als sluitstuk of hoogtepunt boeken, droegen de internationale kosten en maakten extra speelbeurten in de vele zuinig tot slecht betalende Nederlandse theaters mogelijk. De verwachtingen zijn Europees gezien hoog gespannen (er is vraag naar dit soort internationale projecten) en alle medewerkers kijken reikhalzend uit naar een hernieuwde samenwerking.

3. LeineRoebana en Iwan Gunawan zijn geestverwanten

In de componist van GhostTrack, Iwan Gunawan, herkent LeineRoebana een zielsverwant: onze eigen Igor Stravinsky, Thom Willems of Michael Nyman. Een internationaal opererende topcomponist die zich rekenschap geeft van zijn traditie, open is naar alles wat zich aandient en de drang heeft om te experimenteren en verbanden te leggen tussen verleden en vernieuwing. Tussen LeineRoebana en Gunawan ontwikkelde zich een speciale chemie: een wederzijds vertrouwen dat ruimte geeft aan de ander; een begrip ook van elkaars processen waardoor die ruimte constructief wordt ingevuld; en het vermogen om elkaar telkens weer te verrassen, uit te dagen en nieuwe perspectieven te schetsen. Iwan en LeineRoebana kunnen uitstekend samenwerken: ze delen het gevoel voor dans en beweging en hoe die in elkaar zijn te vertalen; ze delen de wijze waarop intellect een band aangaat met het fysieke. De samenwerking verdiepte zich door discussies over de thema's van GhostTrack: de verhouding van traditie-vernieuwing, directheid-indirectheid, oost-west, muziek-dans, eenvoud-complexiteit, hoge kunst-volkskunst. LeineRoebana bracht Iwan in contact met Nederlandse topmusici. Ze gaf hem o.m. een compositieopdracht voor Liza Ferschtman (*Smell of Bliss* 2014) en bewerkstelligde een samenwerking tussen Iwan en zijn voorbeeld Theo Loevendie (*Bimhuis Carte Blanche* 2013). Voor Iwan was de samenwerking met LeineRoebana de eerste succesvolle samenwerking met hedendaagse choreografen - ondanks de positieve ervaring met traditionele Sundanese muziekpraktijk waarbij dans en muziek een ondeelbaar geheel vormen. Iwan is zeer gemotiveerd om met LeineRoebana een nieuw werk maken voor musici, dansers en zangers: *"As a composer and musician, working with Andrea and Harijono is an amazing experience that opens a new paradigm in my creative process. They are very inspiring to me, because they have a high musicality, open mind and an open ear"*.

4. Gezochte eenheid van dans, zang en muziek is Indonesische traditie.

De samenwerking met Gunawan sluit nauw aan bij LeineRoebana's zoektocht naar de danser in de musicus en de musicus in de danser; naar de combinatie van verschillende theatervormen in één lichaam; naar musici die onderdeel zijn van de choreografie en vooral ook naar dansers die zingen en zangers die dansen. Een openbaring voor LeineRoebana was de vanzelfsprekendheid waarmee Indonesische dansers zang en dans tegelijk en onafhankelijk van elkaar kunnen combineren. In Indonesië is het verschil tussen dans en muziek veel minder absoluut dan in Nederland. LeineRoebana wil zich de komende jaren op internationaal niveau verder verdiepen in de eenheid van dans en muziek, de eenheid van choreograaf en componist. Zo ontstond het idee voor een DansOpera.

Gunawan: *"Combining dance and music is part of the Sundanese tradition. Music and dance should function as one body"*

5. Nederlandse en Indonesische dans zijn 'same but different'.

De deconstructieve benadering van LeineRoebana's bewegingstaal sluit wonderwel aan bij de techniek en stijl van de traditioneel geschoolde Indonesische dansers. Mogelijk is de Wajang Kulit, het traditionele Indonesische schaduwpoppenspel daaraan debet. De bewegingen van de traditionele dans zijn nauw verwant aan die tweedimensionale 'deconstructies' van menselijke beweging. De grote verschillen in stijl en benadering tussen Indonesische en Nederlandse dans bleken minder essentieel dan aanvankelijk gedacht. Door elkaars bewegingsidoom in het repetitieproces stapsgewijs te herleiden tot dat van de ander, bleef de essentie ervan

overeind, maar werd de overgang tussen culturen vloeiend¹. Deze ervaring is de basis waarop het concept van LIGHT berust.

6. GhostTrack is de artistieke voedingsbodem voor LIGHT

In GhostTrack was Indonesië dat andere, 'vreemde' en mystieke land dat zowel op artistiek als cultureel niveau grotendeels nog ontdekt en doorgrond moest worden. De open dialoog met de onbekende andere, het bevragen van elkaars culturen en het van elkaar leren schiep in GhostTrack ruimte om samen nieuwe amalgamen te creëren die meer zijn dan de optelsom van de afzonderlijke cultuurelementen. De voorstelling toont de artistieke rijkdom waartoe een dialoog tussen twee culturen kan leiden, ze maakt tegenstellingen tot een creatieve motor en levert een verhelderend perspectief op de verhouding tussen oost en west, dans en muziek, traditie en vernieuwing, directheid en complexiteit. GhostTrack is ook een politieke metafoor: het samengaan van culturen leidt geenszins tot verlies van identiteit (zoals sommige politici ons willen doen geloven); de makers lieten zien dat interculturele samenwerking, het werken met elkaars waarden en tradities die identiteit juist verrijkt en dat je gezamenlijk tot iets nieuws kan komen.

Zoals LeineRoebana in GhostTrack metaforen vond voor het tijdperk van de interculturaliteit, zo schiep LIGHT een metafoor voor de periode daarna.

De zoektocht van LeineRoebana naar de eenheid van dans en muziek vormt het uitgangspunt voor een nieuwe vorm van DansOpera. De vanzelfsprekendheid waarmee Indonesische dansers zang en dans combineren, de combinatie van plezier, fysiekheid en intellect van Iwan Gunawan en zijn musici maken hen de ideale partners om een nieuwe vorm van Gesamtkunst te ontwikkelen.

De DansOpera LIGHT beoogt artistieke samenwerking en uitwisseling tussen Indonesische- en Nederlandse podiumkunstenaren met als doel de realisatie van een nieuw te ontwikkelen combinatie van dans, muziek en zang, op basis van kennis, ideeën en ervaringen van LeineRoebana, Iwan Gunawan en zijn musici en de Indonesische dansers. Net als bij GhostTrack beperken we de opgedane kennis, kunde en ervaring niet alleen tot de medewerkende podiumkunstenaren, maar willen we deze delen met een breed publiek, jonge professionals en peers in zowel Europa als Indonesië.

Artistiek team

Concept, Choreografie, Eindverantwoording	Andrea Leine, Harijono Roebana
Componist, Muzikale Leiding	Iwan Gunawan
DansMuziek Integratie	LeineRoebana en Iwan Gunawan
Dramaturgie	Peter Delpeut
Decor	Ascon de Nijs
Kostuums	Aziz Bekkaoui
Licht	Paul van Laak
Dansers:	Boby Ari Setiawan, Agus Margiyanto, Sandhidea Cahyo Narpati, Tim Persent, Heather Ware, Uri Eugenio, Audrey Apers, Luana van Eekeren, Camilla Bundel, Fariza Achoendova
Zangers	Bernadeta Astari, Ekatarina Levental
Gamelan Orkest	Kyai Fatahillah Ensemble
Harp	Ekatarina Levental
Virtuele gamelan	Adrien l'Honore Naber, Alexander Dijk

Toelichting Artistiek team en uitvoerenden

Artistiek team en uitvoerenden zijn grosso modo gelijk aan die van GhostTrack. Voor deze bijzondere productie breiden we het vaste team vormgevers – Ascon de Nijs en Paul van Laak – uit met modevormgever Aziz Bekkaoui die al vaker heeft meegewerkt, en woordenslijper Ramsey Nasr met wie we een speciale

¹ Dr Rick Dolphijn schreef daar naar aanleiding van GhostTrack een mooi essay over: 'The Intense Exterior', gepubliceerd in 'Performance studies - key words, concepts and theories' (2014)

verwantschap voelen met betrekking tot theatraliteit, taal en muziek. Peter Delpout is van de partij, als dramaturgisch sparring partner en 'outside eye'. De Indonesische dansers Bobby Ari Setiawan, Agus Margiyanto, Sandhida Cahyo Narpati hebben veel inspiratie opgedaan na de uitwisseling van kennis en kunde bij GhostTrack en hebben op basis van die ervaring nieuwe choreografieën gemaakt. Zij zijn in Surakarta (Indonesië) de initiatiefnemers van een 'Comunitas', genaamd Independent Expression. Door de eerdere samenwerking, de wederzijdse kennis en ervaring en het opgebouwde vertrouwen, kunnen we direct 'to the point' komen. Verdieping en samenwerking betekent dat dansers veeleer artistiek medewerker en partner dan 'uitvoerder' zijn – hetgeen overigens geldt voor al onze ervaren dansers: Tim Persent, Heather Ware en Uri Eugenio. Enkele andere ervaren dansers (Reut Gez Wang, Swantje Schäuble) zijn 'met pensioen' en een aantal nieuwe dansers hebben hun plaats ingenomen: Luana van Eekeren, Camilla Bundel, Audrey Apers. Voor LIGHT worden twee operazangeressen aangetrokken: Ekatarina Levental en Bernadeta Astari. Beiden zijn open, betrokken en creatieve persoonlijkheden, en bovenal uitstekende zangers en performers. Beiden gaan ook graag het avontuur met ons aan om dansen en zingen te combineren. Ze zijn dan ook uitstekende bewegers met een groot fysiek bewustzijn (Ekatarina heeft zelfs een dansachtergrond) en willen de tijd nemen om zich te bekwaamen in dans. Daarbij is Bernadeta Indonesisch, spreekt de taal, kent de muziek en liederen en speelt gamelan. Ekatarina is tevens harpiste en treedt ook als zodanig op. Het om zijn virtuositeit en precisie vermaarde Gamelanensemble Kyai Fatahillah uit Bandung wordt geleid door Iwan Gunawan. De musici zijn getraind in het samenwerken met (masker)dansers en spelen grotendeels uit hun hoofd. Hun speelstijl is zeer fysiek en aanstekelijk en zonder danser of zanger te willen zijn, dansen en zingen ze mee en spelen daarnaast tal van typisch Bandunese instrumenten, zoals Bambufluiten (Suling), strijkinstrumenten (Tarawangsa) of de Kecapi (Bandunese harp). Alleen sommige zeer complexe hedendaagse composities van Iwan spelen ze van blad. Kyai Fatahillah is een graag geziene gast op de (internationale) festivals en podia voor gamelanmuziek.

Componist Iwan Gunawan

Gunawan combineert de sonore klank van de gamelan met uitbundige, opwindende ritmes en verrassende harmonieën uit de Sundanese cultuur. Belangrijke elementen in zijn muziek zijn het soort ritmische opeenvolgingen waarmee minimalisten als Philip Glass en Steve Reich werken.

Gunawan komt uit een narratieve traditie waarin een groot epos, zoals *Mahabharatha* of *Ramayana*, ten grondslag ligt aan een uitvoering met zangers en dansers. Toch gaat het hem om de structurele ordening van de muzikale elementen, niet om een talig geformuleerde filosofische of emotionele boodschap. Hij benadert de stem in al zijn facetten als instrument: niet alleen de geschoolde operastem, ook de spreekstem (Sprechgesang), fluisterstem, intieme natuurstem, boventonen of ritmisch. Hedendaagse ijkpunten voor LIGHT zijn voor hem het werk van John Cage voor stem (aria bijv.), *Stripsody* (Cathy Berberian) of *Sequenza III* (Luciano Berio), Pierrot Lunaire (Schoenberg). December 2013 stelde Theo Loevendie op verzoek van LeineRoebana een weinig uitgevoerd pianostuk ter beschikking. Gunawan maakte daarvan een schets voor een gamelan versie die in het BIMhuis werd uitgevoerd. De gelijkzwevend gestemde piano, tezamen met de pelog-stemming van de gamelan geeft een bijzondere samenklank, die in LIGHT nader wordt uitgewerkt met de inzet van een getempereerde westerse harp². Uitgangspunt voor de muziek is niet zoals in GhostTrack een afwisseling van traditionele muziek (voor interactie met dans), intermezzi (Bendrong), traditionele liederen, hedendaagse gamelanstukken en elektronische stukken, maar een integraal nieuw gecomponeerd werk voor gamelanensemble Kyai Fatahillah, harp, stemmen en elektronica.

LIGHT - Artistieke visie

Stonden in Ghost Track traditie en moderniteit, zang en dans, Oost en West, gamelan en elektronica op het podium respectvol naast elkaar, in LIGHT zijn het elementen die opgaan in een nieuwe, grens overstijgende, eigentijdse theatervorm.

Het einde van de kosmopolitische held

Na de intense ontmoeting van GhostTrack waarin Indonesiërs en Nederlanders elkaar hebben leren kennen,

² Voor een impressie: luister naar bijgevoegd fragment van de Bimhuis avond

kijken ze in LIGHT niet langer vanuit Indonesisch of Nederlands, maar vanuit een omvattend perspectief. Het kosmopolitisch ideaal van verlicht wereldburgerschap dat de nationale identiteit overstijgt, lijkt dat perspectief te beschrijven, maar doet dat niet. De reislustige kosmopoliet met de open geest die zich overal in de wereld thuis voelt, andere wereldburgers ontmoet en met ze optrekt, blijkt ondanks zijn goede bedoelingen paternalistisch en elitair. Hij begeeft zich weliswaar voorbij zijn eigen nationale en culturele grenzen, maar toont vooral dat hij zich cultureel zelfverzekerd voelt en open genoeg is om dat aan te kunnen. Hij is zijn eigen Romantische held die de onbekende Andere genereus in de armen sluit. Zonder ruimte voor de omkering van de relatie. Die held is in de problemen gekomen: door de wereldwijde migratie- en informatiestromen wordt zijn eigen plaats in de wereld betwist. Hij voelt zich opgejaagd - zelfs in eigen land- en zijn identiteit gaat verloren in de kakofonie die hem omgeeft. Eerst zocht hij de kakofonie op, nu kan hij zich er niet meer aan onttrekken. 'De grenzen dicht gooien, schuilen in safe havens, de identiteit afbakenen en verdedigen' is zijn reactie. Het kosmopolitisch ideaal van openheid is omgeslagen in haar tegendeel.

De geboorte van de atopoliet

Het is alsof hij zijn identiteit verbindt aan water en zijn nationale- en culturele erfenis ziet als een vanzelfsprekende rimpeling aan het oppervlak, naast vele andere rimpelingen

GhostTrack toonde aan dat uiteenlopende culturen meer gemeen hebben dan hen scheidt en dat veel cultuurverschillen minder absoluut zijn dan gedacht. In GhostTrack wordt een nieuw soort kosmopoliet zichtbaar; iemand die als gegeven accepteert dat de wereld zijn thuis is, zonder te denken over vermenging, samenvoeging of dialoog; de atopoliet. Hij representeert de menigvuldigheid vanuit het besef van eenheid. Er is een vanzelfsprekendheid van diversiteit die zich oplost in iets nieuws. LIGHT weerspiegelt het hedendaagse onbehagen in de cultuur en bouwt aan een nieuw idee van harmonie. Of de atopolitische mens een onhaalbaar ideaal is of niet, moet in de praktijk blijken. Als artistieke gedachte is ze alleszins vruchtbaar, zoals zichtbaar wordt in LIGHT. In LIGHT klinkt alles tegelijk, gebeurt alles tegelijk, door elkaar heen, botsend, hortend, soms verrijkend, soms eenvoudigweg tegelijkertijd; de grootstedelijke kakofonie die de kosmopoliet eerst aantrok en vervolgens vernietigde verandert langzaam in de gelaagdheid en menigvuldigheid in onszelf en onze omgeving, als gegeven geaccepteerd en omgebogen tot nieuwe harmonie. LIGHT tematiseert het gelijktijdig en door elkaar heen bestaan van een overstelpende hoeveelheid culturen, ideeën en indrukken die niet in elkaar opgaan en tot een eenheid versmelten, maar in hun eigenheid door elkaar heen blijven klinken. LIGHT onderzoekt de mogelijkheden om voorbij die aanvankelijke kakofonie nieuwe ruimte te creëren die we kunnen waarderen als nieuwe harmonie.

Dansende zanger en zingende danser

LeineRoebana haalt het menselijk lichaam uit elkaar en maakt als Doctor Frankenstein uit de losse lichaamsdelen een nieuw organisch geheel, een dansend lichaam. Dit 'monster' kan nu niet alleen dansen, maar ook zingen.

DansOpera betekent voor LeineRoebana meer dan dansen binnen het vertelraam van het libretto. Artistiek uitgangspunt daarbij is het dualisme tussen het *zintuiglijk ervaarbare* (zoals dans en muziek) en het *duidbare* (datgene waarvoor we taal nodig hebben; inclusief het symbolisch invoelbare). Muziek en dans delen de wijze waarop ze de wereld voor ons ontsluiten: doorleefd en concreet, zonder precies te kunnen zijn in hun denotaties. Beide hebben een eigen, buiten talige manier om de werkelijkheid in kaart te brengen, om ons de werkelijkheid met andere oren respectievelijk een ander lichaam te doen ervaren. Muziek en dans hebben geen taal nodig om iets over de wereld uit te drukken, maar appelleren aan de zintuiglijke receptie van het publiek. Pas wanneer tekst wordt toegevoegd ontstaat een multidisciplinaire kunstvorm: de zintuiglijke ervaring van dans en muziek naast begrip van de narratieve, symbolische structuren van de taal.

Deze twee volstrekt verschillende manieren van communiceren – dans en muziek enerzijds en taal anderzijds – worden in muziektheater doorgaans ingezet met een libretto als structurerend en betekenis gevend kader. Bijvoorbeeld in de musical waarin beweging en dans worden gemotiveerd door de verhaallijn. In LIGHT communiceren de twee elementen, de gezongen tekst en het dansende lichaam, onafhankelijk van elkaar. Maar wel gelijktijdig. Dat geeft ons een belangrijk middel in handen om 'de vele stemmen in onszelf' zichtbaar

te maken; om te zoeken naar een nieuwe harmonie, zoals de muziek dat onder meer doet met gelijktijdige verschillende stemmingen. Dat vergt veel coördinatief vermogen van de dansende zanger. En een nieuwe manier van choreografieren/regisseren/componeren om het dienstbaar te laten zijn aan de voorstelling en te voorkomen dat het een gimmick wordt³. Zoals een danser bij LeineRoebana delen van zijn lichaam onafhankelijk van elkaar moet kunnen laten bewegen, zo moet een zanger los van de expressie van de tekst leren bewegen. LeineRoebana gaf aan het uiteengevallen dansers lichaam een nieuwe samenhang; zo zal dat ook gebeuren met de dansende zanger.

LIGHT zoekt het spannende ontmoetingspunt op van de talige en niet-talige disciplines om te zien hoe ze elkaar verrijken, onderuit halen, nieuwe betekenissen toevoegen of associaties oproepen.

LIGHT - Concrete uitwerking

LIGHT is een integraal muzikaal/choreografisch betoog dat zich ontvouwt als een kinesthetische symfonie waarin dansers, zangers en musici hun functionele plek vinden met tekst, muziek, zang, dans of samenzang in alle mogelijke constellaties en samenvoegingen. De val van de kosmopoliet en de komst van zijn opvolger stuwt de maalstroom van dans en muziek voort, waarin op sleutelmomenten poëtische teksten en liederen komen bovendrijven.

Zeven Nederlandse en drie Indonesische dansers spreken en zingen al dansend, twee operazangeressen spelen harp of gamelan en dansen terwijl ze zingen, en een zevenkoppig gamelanorkest musicceert niet alleen, maar barst ook uit in zang en dans. De hiërarchie is weg, chaos, maniërisme, overvoering dreigen. Hulp is onderweg, maar verlossing is niet zeker.

Thema en middelen, inhoud en vorm zijn op elkaar betrokken. Net zo min als iemand één cultureel thuis kent – op z'n hoogst een cultuur die hij wat beter beheerst – beperken de performers zich tot hun specialisme. Een gelaagde wereld zonder vastomlijnde rollen en patronen; een kakofonie:

- In de muziek van Iwan Gunawan klinken verschillend gestemde instrumenten tegelijk en zoekt hij naar de verrijking die dat teweeg brengt. Een chromatisch gestemde harp, samen met een Javaanse gamelan die deels *pelog* en deels *slendro* gestemd is; Sundanese intonaties. In zijn componeren wordt hij geïnspireerd door zowel Cage en Berio als door de opzweepende tradities van Sundanese gamelan.
- Operazangeressen hebben deel aan verschillende 'tekensystemen' die onafhankelijk van elkaar bestaan en elkaar desondanks beïnvloeden. Zij zingen en dansen tegelijkertijd waarbij beide kunstvormen ieder een autonoom leven leiden.
- Dansers die in hun gelaagde danstaal bij uitstek het thema van de fysieke ambivalentie representeren en daarbij nog onafhankelijk van de bewegingsfrases spreken en zingen.
- De verscheidenheid aan voorkeuren, training en culturele achtergronden van de performers die bijna alle continenten vertegenwoordigen

LIGHT heeft geen traditioneel plot dat de opbouw en betekenisgeving van de voorstelling bepaalt. Regisseur Erik Vos legde ooit eens uit dat het verhaal een context creëert voor existentiële momenten. In LIGHT zijn die existentiële momenten vervat in een logica van bewegingen en klanken, van dans en muziek in een ruimte-tijd structuur, een maalstroom van verdichtingen en verdunningen, vertragingen en versnellingen. LIGHT is hedendaags muziektheater, een musical zonder verhaal, gestructureerd als een werk van Edgar Varèse. Met poëtische teksten geschreven en geselecteerd door Ramsey Nasr, kostuums van AZIZ in een decor van de vaste vormgevers van LeineRoebana, Paul van Laak (licht) en Ascon de Nijs (toneelbeeld).

Werkwijze

Het beginpunt van het project is de samenwerking tussen componist en choreografen. In de samenwerkingperiodes vanaf 2010 hebben betrokkenen elkaar door en door leren kennen. In een oriënterende en voorbereidende fase bespraken we en werkten we met ideeën, voorkeuren, prioriteiten en mogelijkheden voor LIGHT. LeineRoebana schreef een artistiek concept dat de articulatie en uitwerking is van

³ zie video voorbeeld Heather Ware tekst met gebarendans in *footNote* en Sandhidea Cahyo Narpati in *GhostTrack*

deze werkprocessen. Ook werden audities gehouden voor zangeressen. De eenheid van choreograaf en componist, dans en muziek die samen de bedding leggen voor de voorstelling is het ideologische beginpunt van het werkproces en het framework van de voorstelling. Hoewel de componist het muzikale materiaal aandraagt en de choreografen de dans, grijpen zij in elkaars creatie- en ordeningsprocessen in om tot de gewenste eenheid van dans en muziek te komen. Voor de teksten en liedteksten in de voorstelling wordt in een vroeg stadium de tekstdichter betrokken. Hij schrijft echter geen doorlopend libretto, maar losse, thematisch verbonden teksten, die opduiken in de geordende maalstroom van dans en muziek. Op gepaste afstand geeft Peter Delpout commentaar, stelt vragen, ontdekt lijnen of bespeurt mogelijke onduidelijkheden en hindernissen bij de communicatie naar een toeschouwer, maar heeft geen deel aan het creatieproces. LeineRoebana werkt afzonderlijk aan het creëren van een dansmateriaal voor LIGHT, met speciale aandacht voor de bewegingsmogelijkheden van de zangers (waarvan Peter Delpout een documentaire/dansfilm maakt die door de NPO wordt uitgezonden). Tegelijkertijd werkt Iwan Gunawan met musici aan de muziek in Indonesië. Een speciale periode waarin uitsluitend wordt gerepeteerd met componist, choreograaf, dansende zangers en zingende dansers is ingepland. Communicatie heeft plaats via internet – Skype, Facetime, dropbox, et cetera. Live streaming van repetities is door de slechte en trage internetverbinding in Indonesië niet mogelijk. Aan het eind van eerste reeks gezamenlijke repetities hebben de gesprekken plaats met de vormgevers. Vanaf dan worden hun bijdragen en visies in het proces betrokken. In periodes van gezamenlijke repetities vinden er met regelmaat deelrepetities plaats. Zo nodig wordt extra repetitie ruimte gehuurd. De uitvoerend producent houdt de uitgaven en de planning in de gaten en maakt de repetitieroosters. Problemen in het creatieproces zijn niet voorzien. Tijdens het repetitieproces is er een aantal momenten waarop een select aantal toeschouwers wordt toegelaten tot de repetities om feeling te houden met publiek. Ook wordt er een aantal studioavonden georganiseerd tijdens het repetitieproces waar de inspanningen in de studio worden toegelicht, door gastsprekers in een breder kader worden gezet en met het publiek besproken. In de laatste fase van het repetitieproces zijn een aantal repetities en try-outs gepland met kostuums, decor, licht en geluidsversterking om de intimiteit van de studio te kunnen vertalen naar en behouden op een groot toneel. Indien nodig zullen Andrea Leine en Harijono Roebana hun verantwoordelijkheid als initiator en artistiek eindverantwoordelijke nemen en moeilijke knopen doorhakken.

Het werken in gefaseerde periodes maakt het mogelijk om aan een onderdeel te werken, de resultaten te evalueren en in de volgende fase het werkproces bij te stellen. In GhostTrack leverde dat kwalitatief goede resultaten op en konden er ver in het repetitieproces nog ingrijpende veranderingen plaatsvinden. Er wordt niet alleen efficiënt met de beschikbare middelen omgegaan, maar ook effectief. Uit kostenoverweging (Garuda's steun is niet in alle maanden even groot) ligt een aantal repetitieperiodes al vast. Wanneer de gehele cast samenkomt voor GhostTrack in het kader van de Frankfurter Buchmesse (november) repeteren we met zijn allen in Amsterdam. De zangeressen zullen apart extra bewegingslessen volgen bij LeineRoebana. Het Dansende Zanger project, de training van de podiumkunstenaars, het ontwikkelen van een TDM-Trias, een niet-hiërarchische drie-eenheid van taal, dans en muziek, reikt voorbij de voorstelling LIGHT. Het is te beschouwen als de aankondiging van een programma dat meerdere jaren zal bestrijken en onderdeel uitmaakt van onze wens een platform te creëren waar verschillende kunstvormen, met name dans en muziek, in gezamenlijkheid nieuwe werkwijzen en ideeën in de podiumkunsten kunnen ontwikkelen.

Positioneel

De betekenis voor het podiumkunstenveld van LeineRoebana reikt verder dan alleen de eigen discipline dans. Dans en muziek horen bij elkaar als twee kanten van een medaille. Dans en muziek zijn dermate vervlochten in het werk dat het moeilijk te zeggen is waar de muziek ophoudt en de dans begint. Musici maken deel uit van de choreografie, zoals dansers deel hebben aan de compositie, aan wat er te horen valt. LeineRoebana zet zich in om die eenheid bij samenwerking beter hanteerbaar te maken, om onderzoek te plegen, kennis te vergaren en alternatieven te ontwikkelen voor de staande praktijk. Doordat het gezelschap bij iedere nieuwe productie werkt met de meest uiteenlopende performers - dansers, musici, operazangers – kunnen deze elkaar inspireren en van elkaar leren. Opvallend is de weerklank die het werk heeft in de wereld van professionele gerenommeerde musici.

Violiste Liza Ferschtman: *“Normaal sluit ik mijn ogen en keer ik me naar binnen als ik speel. Maar nu is er ineens communicatie met een danser, met iemand die echt reageert. Voor mij is dit een nieuw soort samenspel. Ik speel niet meer met mijn ogen dicht. Mijn spel wordt opener, gericht op de dansers. In een concertzaal trek ik het publiek naar mij toe; in deze voorstelling ga ik naar de danser toe. (...) Het is een verrijkende ervaring, die ik meeneem in mijn verdere carrière. Ik realiseer me dat ik door de samenwerking met de dansers, anders ben gaan spelen.”*

Jong en nieuw talent

LeineRoebana heeft aandacht voor jonge carrières altijd hoog in het vaandel; ze traint en coacht jonge dansers, musici, componisten, choreografen en geeft hen de ruimte om ervaring op te doen in een creatieve professionele omgeving. Een jonge generatie maakt aldus kennis met de danstaal en manier van werken van het gezelschap, en het is voor LeineRoebana een uitgelezen gelegenheid om zich als gezelschap te blijven ontwikkelen en vernieuwen. Door de mix van dansers en musici kijken de jonge kunstenaars als vanzelf over de grens van hun eigen vakgebied heen. Met de Indonesische danscollega's en choreografiestagiaires bespreken we niet alleen artistieke ideeën, maar ook de zakelijke en organisatorische kanten van het vak. In Indonesië bestaat geen opleiding tot mediatechnoloog/componist. Het door LeineRoebana geïnitieerde virtuele gamelanproject kan een flinke vernieuwingsimpuls geven aan het gebruik van traditionele instrumenten in hedendaagse muziek.

Talentontwikkeling op maat

Het talentontwikkelingsprogramma van LeineRoebana kenmerkt zich door talentontwikkeling op maat. Geen kant-en-klare concepten, maar bijvoorbeeld individuele projecten met bijzondere jonge choreografen en componisten en musici, toegespitste aandacht voor ontwikkelende dansers binnen het gezelschap en lezingen en workshops op academies, conservatoria en universiteiten.

Bij het project LIGHT is het volgende nieuwe talent betrokken: **Bernadeta Astari**, operazangeres afkomstig uit Indonesië. **Fariza Achoendova** liep afgelopen seizoen stage en gaat nu haar eerste productie als professioneel danseres tegemoet. **Camilla Bundel**, **Audrey Apers** gingen haar een jaar eerder vooraf en beginnen aan hun tweede jaar als professioneel danser. **Annemijn Rijk** loopt in LIGHT een choreografiestage. Zij studeert choreografie aan de Fontys Hogeschool voor de Kunsten, waar zij in 2016 gaat afstuderen. Annemijn draait mee met de dagelijkse gang van zaken bij LeineRoebana; zit aan bij artistieke voorbereidingen en discussies, wordt gestimuleerd na te denken over haar eigen artistieke ontwikkeling en te reflecteren op elementen van het repetitieproces bij LeineRoebana.

Virtuele gamelan

De aanwezigheid van Iwan Gunawan en Kyai Fatahillah voor de repetities van LIGHT wordt benut voor het werken aan het interactieve virtuele gamelanproject. Tijdens de tournee van GhostTrack nodigde LeineRoebana Alexander Dijk en Adriën L'Honoré Naber uit, twee mediatechnologen /componisten in opleiding aan de HKU, om als eindproject van hun studie het instrumentarium en de speelwijzen van Kyai Fatahillah te digitaliseren. Inmiddels afgestudeerd bouwen de jonge componisten met hoge kwaliteitssamples een prototype van een digitale gamelan die de zeer fysieke, virtuoze en precieze speelwijze van de musici virtueel toelaat. Dit moet resulteren in een inzetbaar systeem dat niet alleen de klank- en speelmogelijkheden van de gamelan emuleert, maar deze ook verrijkt en uitbreidt met de mogelijkheden van het digitale domein. De bespelingsinterface wordt vervolgens uitgebreid om een uiterst fysieke bespeling van de gamelan mogelijk te maken. Doel van het project is om de virtuele gamelan in te zetten in voorstellingen waarbij de eenheid van dans en muziek centraal staat, zoals bij de traditionele Cirebon dansen en de voorstellingen van LeineRoebana. Om te onderzoeken hoe het instrumentarium (de interface en de digitale mogelijkheden) en bespeling het best op elkaar kan worden afgestemd en hoe hiervoor moet worden gecomponeerd. Het virtuele gamelanproject kan een flinke stimulans geven aan het hedendaags gebruik van de traditionele instrumenten. Het virtuele gamelanproject reist als inhoudelijk of artistiek project mee met LIGHT. Het virtuele gamelanproject is een apart project en is apart begroot.

Excellentie

Doelstelling van het LeineRoebana Talentontwikkelingsprogramma is excellentie. Choreografen Andrea Leine en Harijono Roebana zijn in staat hun dansers boven zichzelf uit te laten stijgen. Vaste danser, en gezicht van het gezelschap, Tim Persent ontving in 2004 de VSCD Gouden Zwaan, een prijs voor zijn gehele loopbaan. Vaste danseres Heather Ware ontving in 2010 de Zwaan voor de indrukwekkendste podiumprestatie en danser Uri Eugenio mocht in 2014 een nominatie ontvangen voor zijn prestatie in de voorstelling Smell of Bliss van LeineRoebana. Ook danser Ederson Rodrigues Xavier ontving op een later moment in zijn carrière een Zilveren Zwaan. Voor een relatief klein dansgezelschap als LeineRoebana is dit resultaat ongeëvenaard. Sander Hiskemuller schrijft in Trouw: *“Het gouden trio: Tim Persent, hij heeft Abraham gezien en is still going strong; Heather Ware, Zwaan-winnares en een van de sympathiekste en meest integere dansverschijningen van het moment en Uri Eugenio, die in deze voorstelling tekent voor de indrukwekkendste scène van het afgelopen dansseizoen.”*

Internationaal Publiek

Met GhostTrack hebben we nieuwe publieksgroepen aangeboord in Nederland, Europa en Indonesië; we hebben hoge ogen gegooid met een complexe productie op nationale en internationale podia en productioneel en zakelijk veel ervaring opgedaan. LIGHT plukt daarvan de vruchten. De Indonesische tournee van LIGHT gebruiken we als condensatiekern voor ontmoetingen in Indonesië met publiek en professionals op het gebied van artistieke uitwisseling en educatie. De Indonesische Ambassade ziet LIGHT als een gezamenlijk project. Zoals eerder met veel waardering en succes voor GhostTrack organiseren we ook nu weer voor- en nabesprekingen, demonstraties, lezingen en workshops, onderwijsprogramma's etc. Organisatie van de activiteiten in Indonesië benaderen we als apart toekomstig project en valt buiten de begroting. Uitvoerend producent en agent voor Azië en Indonesië is Yati Yusuff uit Singapore. Als voormalig programmeur van het Esplanade Theater heeft ze een uitgebreid netwerk en veel ervaring met grote projecten. Beoogde partners zijn o.m. : Indonesische ambassade, Nederlandse ambassade/Erasmus Huis, Teater Salihara, Universiteit UPI Bandung, STSI Yogyakarta en Solo, Kyai Fatahillah, Komunitas Independent Expression, Garuda Indonesia Airlines.

Maatschappelijke bedding

LeineRoebana vindt het belangrijk een breed publiek te bereiken met haar voorstellingen en deze in te bedden in een bredere context, maatschappelijk, wetenschappelijk, historisch of futuristisch, educatief of als onderdeel van een thema of discussie. In de maalstroom van het project komen tal van onderwerpen ter sprake die een breder publiek aanspreken dan alleen de toeschouwers met een interesse voor hedendaagse dans en muziek. LeineRoebana verzorgt daarom altijd inleidingen die publiek en spelers opwarmen voor datgene wat komen gaat. Hiervoor worden prikkelende gasten uitgenodigd uit verschillende richtingen die vanuit hun eigen achtergrond met vragen omtrent de voorstelling komen. LeineRoebana wil haar artistieke ervaring en kennis niet alleen delen met professionals maar ook met bezoekers en amateurs en jongeren in de vorm van lessen en workshops. Ook voor LIGHT is de ambitie om zoveel mogelijk gebruik te maken van de bijzondere aanwezigheid van Indonesische dansers en musici in Nederland om samen met LeineRoebana lezingen, demonstraties, masterclasses, projecten te geven op academies en conservatoria.